

FRITZHAND MAREK – filozof, etyk marksistowski, ur. 12 X 1913 w Buczaczu (Podole), zm. 2 XII 1992 w Warszawie.

Filozofię studiował na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie (m.in. u K. Ajdukiewicza i R. Ingardena). Stopień magistra uzyskał w 1936 na podstawie pracy *Pojęcie dobra i zła u Schelera i Hartmanna* napisanej pod kierunkiem Ingardena. Po ukończeniu studiów pracował jako nauczyciel. W czasie II wojny światowej służył najpierw w Armii Czerwonej, a w latach 1943–1948 w Ludowym Wojsku Polskim. W 1950 został zatrudniony na UW w Katedrze Filozofii kierowanej przez A. Schaffa. W 1951 doktoryzował się na podstawie rozprawy *O powinnościach i normach moralnych* (promotor T. Kotarbiński). W 1954 został prof. nadzwyczajnym, w 1965 prof. zwyczajnym. Od 1962 kierował Katedrą Etyki UW. Był współzałożycielem pisma „Etyka”, w latach 1966–1968 pełnił funkcję jego redaktora naczelnego. Od 1973 był członkiem korespondentem, a od 1983 członkiem rzeczywistym PAN. Wykształcił wielu marksistowskich etyków (m.in. H. Jankowskiego, S. Soldenhoffa, z młodszego pokolenia Z. Szawarskiego, J. Hołówkę).

Główne dzieła F.: *Człowiek, humanizm, moralność. Ze studiów nad Marksem* (Wwa 1961, 1966²); *Myśl etyczna młodego Marksa* (Wwa 1961, 1978²); *W kręgu etyki marksistowskiej. Szkice i polemiki etyczne* (Wwa 1966); *Główne zagadnienia i kierunki metaetyki. O metaetyce, intuicjonizmie i emotywizmie* (Wwa 1970); *O niektórych właściwościach etyki marksistowskiej* (Wwa 1974); *Wartości a fakty* (Wwa 1982). Wybór prac F. wydano pt. *Etyka. Pisma wybrane* (Wr 1990).

ETYKA I METAETYKA. Filozoficzne zainteresowania F. dotyczyły zagadnień etycznych, zwł. etyki normatywnej. Jego pierwsze prace, pisane jeszcze przed II wojną światową, dotyczyły podstawowych kategorii etycznych. Po wojnie F. włączył się w nurt filozofii marksistowskiej, krytykował jednak nadmierne ingerencje ideologiczne w dziedzinę etyki. Wskazywał, że ingerencje takie, szczególnie silne w Polsce w latach 1949–1956, uniemożliwiały rozwój etyki marksistowskiej.

W swoich pracach próbował godzić pogląd o normatywnym charakterze etyki ze stanowiskiem marksistowskim, podkreślającym dialektyczny charakter wszelkich norm i zasad moralnych. Argumentów mających uzasadnić

możliwość takiego połączenia szukał w pismach młodego K. Marksa. Twierdził, że poglądy etyczne zawarte we wczesnych dziełach Marksa stać się mogą punktem wyjścia do formułowania koncepcji etycznych o normatywnym charakterze. Rekonstrukcja poglądów Marksa dokonana przez F. stała się impulsem przyczyniającym się do wzrostu zainteresowania problematyką etyczną w pol. myśli marksistowskiej. F. sądził, że główną słabością etyki marksistowskiej było przenoszenie przez jej przedstawicieli na grunt etyki determinizmu ekonomicznego. Uważał, że choć ukazanie znaczenia czynników ekonomicznych stanowi ważne osiągnięcie marksizmu, to jednak ich wpływ na życie każdego człowieka nie przekreśla faktu, że ludzie są zdolni do podejmowania etycznych (tzn. wolnych, a zarazem wartościujących) wyborów. Etykę normatywną można zatem pogodzić z zasadami ekonomicznego determinizmu.

Punktem wyjścia poglądów etycznych F. była teza Marksa uznająca dobro człowieka za najwyższą wartość. Z tezy tej F. wyprowadzał dwie ważne zasady. Pierwszą była „zasada samorealizacji”, która podkreślała „prawo każdego człowieka do wszechstronnego rozwoju swych sił i uzdolnień, do pełnego zaspokojenia swych potrzeb i pragnień” (*Myśl etyczna młodego Marksa*, Wwa 1978², 118). Druga zasada to zasada uspołecznienia, głosząca, że najpełniejszy rozwój człowieka możliwy jest w komunistycznej wspólnocie.

W kolejnych pracach F. dokładniej prezentował swoje stanowisko etyczne, uznające powszechny i ogólny charakter podstawowych norm moralnych. Wskazywał także na możliwość obrony tezy o ich uniwersalnym charakterze na gruncie „marksistowskiego humanizmu”. Głównym argumentem uzasadniającym prawdziwość tej tezy miał być, wg F., fakt, że wiele norm moralnych w praktycznie niezmienionej postaci akceptuje się w różnych epokach i środowiskach społecznych. Taki charakter mają zwł. normy regulujące relacje w rodzinie.

Pogląd F. o konieczności rozwijania marksistowskiej etyki normatywnej stał się w latach 70. XX w. przedmiotem krytyki ze strony innych pol. marksistów. Pod ich wpływem F. w pracy *Wartości a fakty* zajął się zagadnieniem określenia kryteriów pozwalających uzasadnić prawdziwość i ogólny charakter norm etycznych. Choć bronił powszechnego charakteru norm

moralnych, to jednak dystansował się od klasycznej definicji prawdy. Sądził, że jej przyjęcie umożliwiłoby przyjmowanie arbitralnych rozstrzygnięć i tez, a przecież „w etyce idzie o to jak żyć, jak postępować, nie miejsce więc tu na jakieś arbitralne ustalenia” (tamże, 64).

Wiele uwagi poświęcił problematyce metaetycznej. Był autorem pierwszej w Polsce napisanej z pozycji marksistowskich monografii dotyczącej zagadnień metaetycznych. Odróżniał moralność jako fakt i etykę jako refleksję nad tym faktem. Uważał, że etyka obejmuje metaetykę, etykę opisową oraz etykę normatywną.

PROBLEMATYKA BOGA I RELIGII. Oprócz kwestii etycznych i metaetycznych zabierał głos w dyskusjach dotyczących Boga i religii. Jego poglądy w tym zakresie przeszły zasadniczą przemianę. O ile w swoich pierwszych pracach akceptował stanowisko ateistyczne, to w późniejszych pismach określał się jako zwolennik agnostycyzmu. Pisał: „[...] stanowisko to do mnie żywo przemawia i byłbym za jego zaadoptowaniem przez marksizm” (*Etyka. Pisma wybrane*, 591).

Znaczenie F. dla rozwoju pol. etyki polegało głównie na tym, że choć był marksistą, jego poglądy etyczne stanowiły próbę przewyciężenia ograniczeń, do których prowadziła akceptacja tez marksistowskiej ortodoksji. Toteż o ile on sam do końca pozostał na stanowisku marksistowskim, jego uczniowie stosunkowo łatwo przewyciężyli ograniczenia marksizmu i podjęli próby tworzenia bardziej samodzielnych i oryginalnych koncepcji etycznych.

Marek F. [autobiogram], RuF 42 (1985) nr 1–2, 95–99; S. Jedynek, *F. Marek*, w: tenże, *Etyka w Polsce. Słownik pisarzy*, Wr 1986, 53–54; P. Smoczyński, *Nota biograficzna i bibliograficzna*, w: M. Fritzhand, *Etyka. Pisma wybrane*, Wr 1990, 595–599; S. Jedynek, *Kilka uwag o wkładzie Marka F. do etyki polskiej*, RuF 51 (1994) nr 2, 129–132; M. Michalik, *Wkład Marka F. w rozwój koncepcji elementarnych norm moralnych*, tamże, 133–139; S. Soldenhoff, *Profesor Marek F.*, tamże, 125–128; R. Wiśniewski, *Marek F.*, w: *Polska filozofia powojenna*, Wwa 2001, I 280–297.

Robert T. Ptaszek